

pregledni znanstveni članek
prejeto: 2007-09-25

UDK 902/904(497.4-14):929Moser

ARHEOLOŠKE NAJDBE IN DEJAVNOST L. K. MOSERJA V OSPU, PREDLOKI IN ČRNEM KALU V ISTRSKI SLOVENIJI

Matej ŽUPANČIČ

Pokrajinski muzej Koper, SI-6000 Koper, Kidričeva 19
Komisija za topografijo pri Narodni in študijski knjižnici Trst, IT-34138 Trieste, Ul. Petronio 4
e-mail: matej.zupancic@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Avtor na osnovi rokopisne dokumentacije dr. L. K. Moserja osvetli nekatere arheološke najdbe iz Ospa, Predloke in Črnega Kala v istrski Sloveniji ob koncu 19. stoletja. Kot osnova mu služijo pisma Osrednji spomeniški komisiji na Dunaju ter ohranjeni dnevniki L. K. Moserja v tržaškem Mestnem naravoslovnem muzeju. Glede na opise je bilo možno izdvojiti posamezna najdišča in slediti usodi nekaterih predmetov. Pokaže se potreba po obdelavi približno istočasne arheološke aktivnosti A. Puschija. V prispevku je opazna tudi arheološka vloga vaškega predstojnika J. Andrejašiča iz Črnega Kala oziroma "slovenske" komponente ob "avstrijski" in "italijanski".

Ključne besede: arheologija, Osp, Predloka, Črni Kal, istrska Slovenija, Moser, grobovi, prazgodovina, rimska doba, rimski napisi, glagolski napisi

RITROVAMENTI ARCHEOLOGICI E ATTIVITÀ DI L. K. MOSER A OSPO, PREDLOKA E ČRNI KAL NELL'ISTRIA SLOVENA

SINTESI

In base alla documentazione manoscritta del dott. L. K. Moser l'autore fa luce su alcuni ritrovamenti archeologici a Osp (Ospo), Predloka e Črni Kal nell'Istria slovena alla fine del XIX secolo. Il lavoro si basa sulle lettere spedite alla Commissione centrale per i monumenti a Vienna e sui diari di L. K. Moser conservati nel Museo di storia naturale di Trieste. In base alle descrizioni è stato possibile definire i singoli siti archeologici e seguire la sorte di alcuni oggetti. Si palesa il bisogno di analizzare anche l'attività archeologica pressoché parallela di A. Puschi. Nell'articolo si evidenzia anche il ruolo archeologico del capovilla di Črni Kal J. Andrejašič, ovvero la componente "slovena" accanto a quella "austriaca" e "italiana".

Parole chiave: archeologia, Ospo, Predloka, Črni Kal, Istria slovena, Moser, tombe, preistoria, età romana, iscrizioni romane, iscrizioni glagolitiche

Dr. Ludwig Karl Moser,¹ dopisnik dunajske Osrednje spomeniške komisije iz Trsta² in zbiralec tudi arheoloških starin, je obiskoval občasno tudi kraški rob; to nikakor ni čudno zaradi njegovega zanimanja za kraške jame, pa tudi, ker je ta rob tako rekoč zamejeval Trst, v katerem je živel od leta 1876 (Mader, 2002; Mihovilič, 2005). Dostop do arheoloških najdišč, o katerih so mu sporočali informatorji s terena, sta mu olajševali Južna in Istrska železnica, kot tudi proga Trst–Hrpolje, pa še ladijske zveze Trsta s Koprom in Miljami – mnogo tega danes ne deluje več! Dostikrat sporne vloge L. K. Moserja v kompetenčnih vprašanjih med tržaškimi muzealci, Osrednjo spomeniško komisijo in poreškimi Provincialnim muzejem ter ponujanja predmetov antikvariatom³ tokrat ne bomo posebej obravnavali.*

Kot dopisnik dunajske Spomeniške komisije in tudi kot turist je ob neštevilnih, večkrat težko sledljivih in danes slabo preglednih obiskih beležil in pošiljal drobne in manj drobne notice na Dunaj in v nekatere lokalne časopise. Priznati mu moramo, da je hitro, skoraj takoj po obisku in posegu na najdišču, pošiljal rokopisno notice, tudi z risbami in skicami, dunajski Spomeniški komisiji, pa tudi drugam v tisk. Pri njegovem delu morda poleg arheološke izobrazbe pogrešamo sistematiko; tudi njegovo edino obsežnejše tiskano delo *Der Karst und seine Höhlen* (1899b) vsebuje množico opazanj in podatkov brez sinteze; zato ga težko vzporejamo s skoraj istočasnimi Marchesettijevim delom o prazgodovinskih gradiščih iz leta 1903 – obe deli pa obravnavata približno enak prostor med Alpami in morjem. V celoti vzeto bo potrebno oba "italijanska" strokovnjaka (C. Marchesetti, A. Puschi) in "avstrijskega" Moserja vzporejati in ocenjevati zelo previdno v kontekstu tedanjih nacionalnih in nacionalističnih trenj⁴ in tudi pozneje.⁵ Ko Mario Cosiansich (1918, XII, op./nota 1) povzema uspehe prazgodovinskih raziskav na Tržaškem, po opisu delovanja C. Marchesettija z veliko mero rezerviranosti doda: "Ein eifriger Forscher war ferner auch L. C. Moser. Er hat ohne Zweifel manche Verdienste um die prähistorische Durchforschung des Landes; leider war er etwas zu sehr Dilettant und Liebhaber, um bei seinen Arbeiten immer die richtigen Grenzen einzuhalten ... er publizierte über paläolithische Funde verschiedene Din-

ge, die, wie Marchesetti richtig feststellte, einer wissenschaftlichen Kritik nicht standhalten konnten". V na tem mestu obravnavanih najdiščih pa je poudarek na rimskodobnih najdiščih, z izjemo ene prazgodovinske sekire izpod črnikalskega Gradu. Kot v historiografiji⁶ je tudi v arheologiji s časom postalo vrednotenje osebnosti in institucij na (narodnostno in državno) obmejnem ozemlju pogojeno z nacionalno zamejenostjo. To še posebej v Trstu in v Istri, kjer se je vpletala pred prvo svetovno vojno še neka nadnacionalna skupnost, kot se je dogajalo podobno tudi po drugi svetovni vojni in ponovno od začetka tretjega tisočletja dalje. Zaradi povedanega se zdi vedno bolj potreben nek bolj celovit prikaz Moserjevega dela v celoti in tudi v podrobnostih.

Na tem mestu posebej obravnavamo Moserjevo prisotnost v Predloki in bližnji Bržaniji na osnovi dopisov dunajski Osrednji spomeniški komisiji, ki se hranijo v Avstrijskem državnem arhivu (ÖSA AVA) na Dunaju. V letih od 1980 do 1990 so bili na Dunaju pregledani dopisi raznih korespondentov Osrednje spomeniške komisije s posebnim poudarkom na gradivu z najdišč Primorske (Istra, Kras, Posočje) in še posebej glede dopisnika L. K. Moserja. Tedaj italijanski poznavalci niso poznali gradiva, saj je Kraljevina Italija po vojni pozabila na zahtevek za restitucijo tega materiala. Tako se imamo zahvaliti vodstvu arhiva za vsestransko podporo pri iskanju in kopiranju tega gradiva. Dnevnike, ki jih hrani tržaški Naravoslovni muzej (Crismani, 2001; Mader, 2002), na tem mestu uporabljamo predvsem za dopolnitev seznamov predmetov, ki jih je ponujal antikvariatom. Tokrat le omenjamo njegovo navzočnost v Bezovici in na Dolinskem, saj so jo že obdelali (Župančič, 1990a; Flego, Župančič, 1991), leta 1889 je obiskal Gradišče Mati božja (tudi: Marija Snežna) pri Črnotičah (Moser, 1889; 1895; Župančič, 2006), v Nugli je bil leta 1894 (Crismani, 2001), v letih 1882, 1886, 1898, 1899 je obiskoval Socerb (Sveto jamo in Jame pod socerbskim gradom (Moser, 1886; 1901, [33]; Malečkar, Župančič, 2008), pri Socerbu vodil izkopavanja grobišča in jih objavil v letih 1902 in 1903 (Moser, 1902; 1903; Dugulin, 2002; Mader, 2002; Crismani, 2002). Tako nekako v razponu dveh desetletij in pol sledimo Moserjevemu obisku na najdiščih v Bržaniji in na kraškem

* Sestavek je nastajal v letih 2004–2006 v sklopu naloge "Odtujena dediščina" pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije.

1 Ludwig Karl Moser (Teschen, 7. 11. 1845 – Bolzano, 2. 6. 1918), gimnazijski profesor biologije, v Trstu od leta 1876. Teschen, danes Cieszyń/ Český Těšín, leži ob mejni reki Olza med Poljsko in Češko.

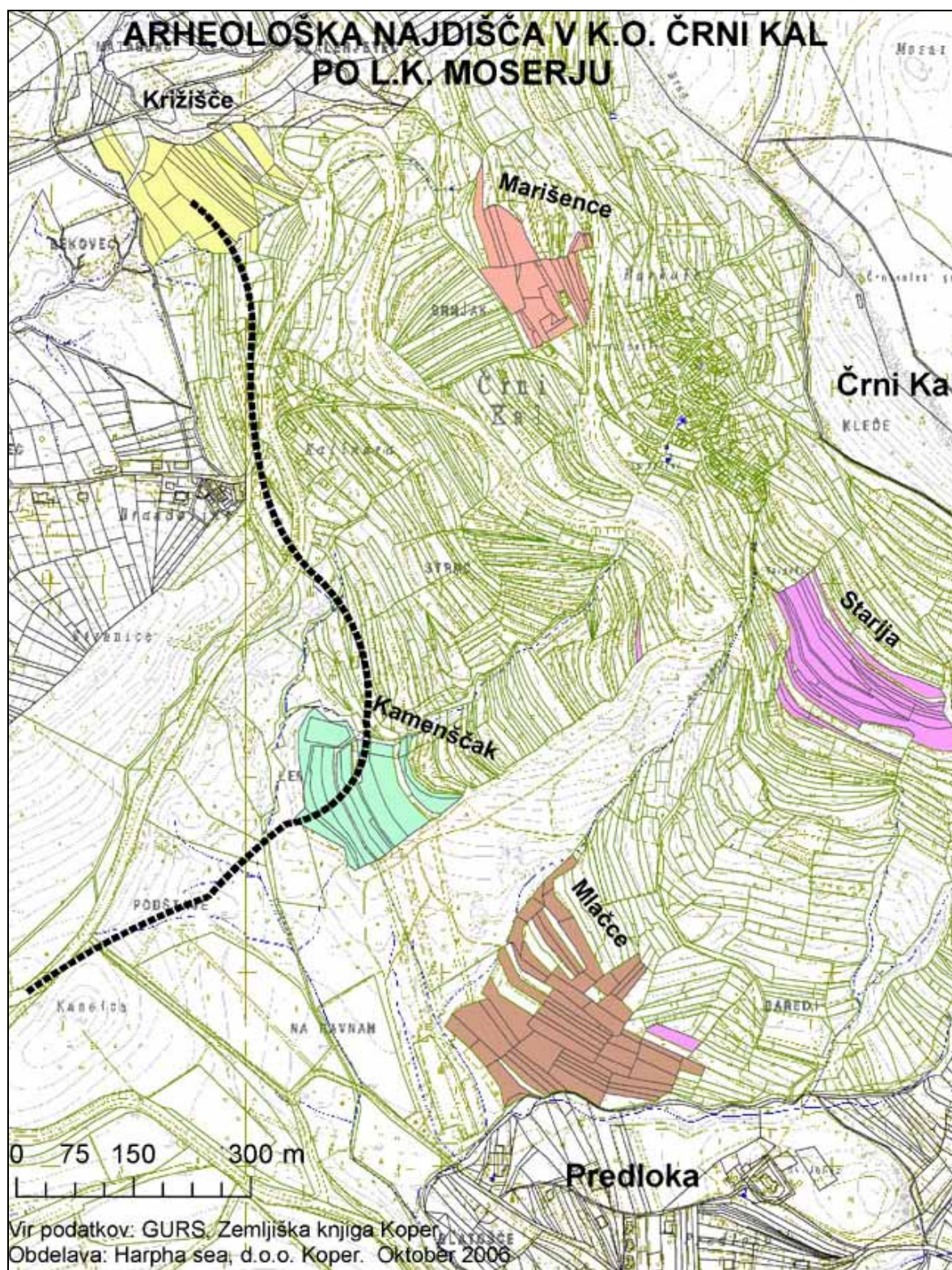
2 K. K. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale, Wien.

3 Iz dnevnikov dr. L. K. Moserja so razvidni sezname arheoloških najdb in tudi mineralij, ki jih je Moser ponujal trgovini. Na tem mestu bomo upoštevali le predmete, ki izvirajo iz obravnavanega področja. Zahvaljujem se upravama obeh tržaških muzejev (Museo civico di Storia naturale in Museo civico di Storia ed Arte), še posebej direktorjema S. Dolceju in Adrianu Dugulinu, ki sta mi 3. 7. 2006 dovolila uporabljati v tem prispevku navedbe iz njihovega gradiva, po tudi uporabo slikovnega materiala.

4 Dovolj je prebrati nepodpisan pamflet "Marchesetti a Moser" v Il Cittadino (19–20. 2. 1887).

5 Podrobneje o odnosih L. K. Moserja s sodobniki G. Bandelli (2005, 35ss).

6 "Historiography on the 20th ct. in the northern Adriatic until very recently, and even now tends to function within national frameworks – an approach fatal for many aspects on the complex situation in the border areas" (Rutar, 2005, 241).

Sl. 1: Črni Kal – toponimi. Arheološka najdišča okoli Črnega Kala po dr. L. K. Moserju. Osnova: Kataster Črni Kal, Zemljiška knjiga, TTN.

Fig. 1: Črni Kal – toponyms. Archaeological finds around Črni Kal according to Dr. L. K. Moser. Based on: Črni Kal Cadastre, Land Register, TTN.

robu, a pozabiti ne smemo, da je medtem obiskal še mnogo najdišč drugod in da za vse obiske očitno niti ne vemo. Ni odveč pripomniti, da njegovo delovanje povzemamo iz rokopisnih pisem, ki jih je pošiljal na dunajsko Osrednjo komisijo, medtem ko so strokovni javnosti poznani le skopo objavljeni povzetki teh pisem v poročilih dunajske Osrednje spomeniške komisije. Pri tem nam nekoliko pomagajo njegovi v Trstu ohranjeni dnevniki, ki smo jih lahko uporabili za ta namen. Obiske lahko delno datiramo po objavljenih noticah, po dnevnikih in po arhivu Osrednje komisije. Nismo pregledovali arhiva dunajske Prazgodovinske komisije, saj ta ni finansirala Moserjeve aktivnosti v Bržaniji. Glede prazgodovinske sekire izpod Gradu nad Črnim Kalom bo potrebno pregledati še korespondenco z Naravoslovnim dvornim muzejem na Dunaju, posebej s Petrografskega oddelkom.

Iz opisa spusta od železniške postaje v Podgorju⁷ čez kraško planoto in steno do Bezovice in Predloke na začetku jeseni leta 1898 je moč razbrati, kako zelo je bil tako rekoč prisiljen k hoji: ob tem je nedvomno pridobil poseben odnos do pokrajine. Iz kratkega odlomka iz opisa omenjenega spusta "...reiste ich per Staatsbahn nach der Station Podgorje in Istrien ab, und ging von hier per pedes über die öde Hochplatte des Tschitscherbodens und dann über die steile Felsstufe ins Risanthal ..." se to lepo vidi; osemdeset let pozneje je nehote ponovil spust konec maja leta 1979 I. Geister (1990). Železniško postajo v Podgorju kot izhodišče in kot povezavo za prebivalce istrske Slovenije omenjata še pred kratkim tudi R. Cossutta in F. Crevatin v dialektološkem atlasu istrske Slovenije (2005, 15–29).

Le za trenutek se ustavimo ob metodi in nekakšni taktiki, ki si ju je izbral. Jamam je posvetil največ obiskov, zato je tudi razumljiva njegova že omenjena monografija *Der Karst und seine Höhlen*. Dostikrat je v eno jamo ali na eno najdišče odhajal zaporedno, pa tudi v daljših presledkih in tam tudi kopal. Nadalje so značilni obiski posameznih najdišč na prostem, tu je skoraj po pravilu naletel na rimske ostanke in ponekod tudi sondiral. Obsežnejša izkopavanja⁸ si je dovolil le redko, verjetno iz finančnih razlogov in zaradi sporov z institucijami in s posameznimi drugimi izkopavalci. Med poročili iz oddaljenejših terenov (Kobarid, Jasih–Vižinale, Predel, ...) izstopajo bolj prestižne najdbe. Očitno je sodeloval s kar sposobno mrežo informatorjev, med njimi so bili gotovo tudi divji kopači in preprodajalci. Sam je posamezne predmete bil tudi prisiljen ponujati v prodajo.⁹

Zdi se, da se je na terenu vsaj za silo sporazumeval v slovenščini: dosledno je skušal navajati ledinska imena, v pisavi pa tudi šumnike s strešico. Poleg nemščine in italijanščine je obvladal tudi poljščino, kot je navedel v dokumentaciji tržaške nemške gimnazije.¹⁰ Posvečal se je tudi etimologiji slovenskih besed, kar je očitno pri njegovih stikih z izobraženimi Slovenci, kot na primer z zgodovinarjem, geografom in arheologom Simonom Rutarjem, ki pa ga označuje kot "slavista" (Flego, 2004). Ne le da je na ta način ohranil prenekateri toponim, zabeležil je tudi nekatere slovenske izraze, kot na primer za gobo "prešutnico" pri Petrinjah (Župančič, 2006). Sicer pa si je, vsaj za arheološko indikativne toponime, pomagal tudi z izpiski (Müllner, 1879; Deschmann, Hochstetter, 1879).

7 Podgorje je postaja na progi (Divača)–Kozina–Podgorje–Pulj.

8 s.v. Moser, Ludwig Karl: npr. prvo izkopavanje prazgodovinskega grobišča v Istri v Beramu I. 1883 ter prazgodovinskega in rimskega pri Socerbu I. 1902 (Mihovilič, 2005, 508).

9 Med pisno zapuščino v tržaškem muzeju je tudi seznam gradiva, ki ga je Moser ponudil dunajski trgovini z antikami "Kafka": "Diese Sammlung wurde an Kafka Wien zum Verkaufe abgetreten. Taf. III."

Med bronastimi predmeti so:

"6. Kupferbarren v. Marišence (Röm Gräber) Černikal"

Med železnimi pa:

15. Lanzenspitze Černikal

16. Bruchstück eines Helmes Černikal

Med svinčnimi:

19 und 20. Bleikugeln (Röm Gräber) Černikal

Iz stekla:

24. Glasbruchstück aus der Höhle S. Servolo

26. Amethystfarb. Glas v. Marišence b. Černikal

27. Randstück einer Glasvase v. Marišence b. Černikal

45. 1 grauer drehscheibe gearb. Topfscherben Černikal

45. Bruchstück eines Deckziegels mit Wellenornamentdarstellung aus einem Grabe von Krogle b. Dolina.

Zobje iz rimskih lokalitet:

55. ein Backenzahn v. Esel Černikal

Med preostalimi ponujenimi predmeti lahko prepoznamo vsaj kleščasto fibulo iz Bajte pri Trnovci (Flego, Župančič, 2005, 456, Fig. 7), ki pa je kasneje očitno prispela v tržaški Mestni muzej za zgodovino in umetnost.

10 Dr. Lidiji Rupel se zahvaljujem za podatek.

V tem prispevku bomo obravnavali njegovo dejavnost na najdišču pri Ospu (2. februarja 1897) ter na najdiščih v Predloki in Črnem Kalu (26.–28. decembra 1898). Veduti Podpeči in Rožarja je narisal pozneje. V času od leta 1882 do 1903 (brez izkopavanj na Socerbu) se je v Bržaniji in na kraškem robu od Socerba do Nugle mudil vsaj 33 dni ob pouka prostih dneh, skoraj vedno ob sobotah in nedeljah.

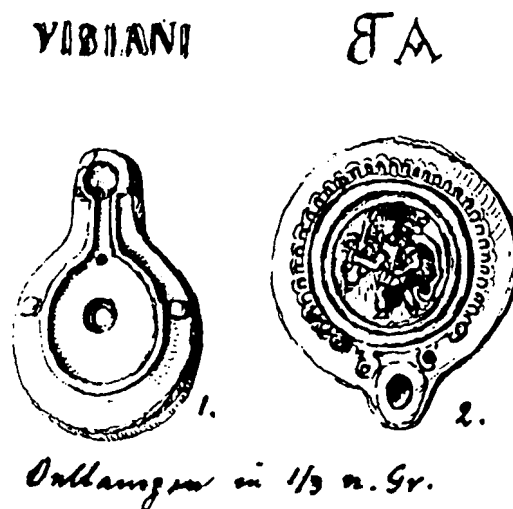
Osnovni poročili Spomeniški komisija sta dopisa v Avstrijskem državnem arhivu (ÖSA AVA, 2 za Osp) in (ÖSA AVA, 1 za Bezovico, Predloko in Črni Kal z več mikrolokacijami). V celoti prinašamo besedilo, če se nanaša na arheološke lokacije in topografske odnose med njimi, izpuščamo popotne zabeležke brez arheološke ali topografske vsebine.

Moserjeva poročila lahko razdelimo na več sklopov: oljenki iz Ospa, kamnita sekira s Črnega Kala, posamezne najdbe, ki jih bo treba povezati tudi z najdbami iz evidence predloškega župnika J. Sancina¹¹ iz naselbinskega in grobišnega območja ob župnijski cerkvi in pa opis in risbe rimskih nagrobnikov. Obiske strnemo v vsaj dva, namenjena Ospu, in vsaj dva Predloki in Črnemu Kalu.

OSP – GRUBELJCE

Dopis L. K. Moserja, 2. februar 1897 (ÖSA AVA, 2): dopis na osnovi poročila dekana J. Kompareta,¹² da so našli na Grubeljcah dve oljenki in dva merjaščeva čekana. V besedilu sta tudi risbi oljenke z žigom VIBIANI (na Moserjevi skici N:1, premer okoli 7 cm, dolžina 11 cm), ki močno ustreza pogostemu tipu X-a po E. Buchiju (1975, 161ss); datacija od sredine 2. do začetka 3. stoletja. Druga je oljenka z žigom AB ter nekoliko nejasno podobo (Župančič, 1990b, 20). Moser drugo oljenko opisuje: "... Die Oberseite habe ich in beifolgender Skizze abzubilden versucht; ... ist das Bild undeutlich ausgefallen, wegen des zu klein angenommenen Maßstabes. Die Oberseite von N:2 zeigt das Bild einer Merkur-ähnlichen Figur, die auch im Abdruck der Lampe auch nicht recht richtig zum Ausdruck kommt. ...". Po risbi sodeč so mere druge oljenke enake prvi. Po vsej verjetnosti je upodobljen prav Merkur. Podobne oljenke so še v izprve polovice 3. stoletja (Bailey, 1980, 369, Pl. 84, Q 1397).¹³ – Pozneje, 14. februarja 1897, pa je sledilo enodnevno izkopavanje (Moser, 1897) na Grubeljcah.

Sledijo Moserjevi daljši opisi vrste najdišč pri Črnem Kalu in Predloki v okviru ekskurzije 26. – 28. decembra 1898 in z naknadnimi podatki 16. januarja 1899, ki sta

Sl. 2: Osp: Oljenki po dr. L. K. Moserju (Wien, Österreichisches Staatsarchiv (ÖSA AVA)).

Fig. 2: Osp: Oil lamps according to Dr. L. K. Moser (Vienna, Austrian State Archives (ÖSA AVA)).

mu jih posredovala kaplan I. Tiringier¹⁴ in vaški predstojnik J. Andrejašič.¹⁵ Dopis je Moser zaključil 2. februarja 1899 (ÖSA AVA, 1) K besedilu spadata tudi dva lista z risbami predmetov iz Predloke in Črnega Kala. Tretji list, enakega formata, hrani Naravoslovni muzej v Trstu med dnevniki: na tem so upodobljeni kamnita glajena sekirica, kos stekla, fibula in obesek. Med predmeti, ponujenimi antikvarju, sta tudi dva steklena predmeta iz Marišenc ("Amethystfarb. Glas" ter "Randstück einer Glasvase"). Risba, kolikor je sicer nepopolna, dopušča obliko Isings 43, ki so zelene barve: zdi se, da vijoličasti (ametištini) odlomek ni narisani. Po tem dopisu je trajalo dalj časa le dopisovanje glede petrografske analize sekire in glede odtisov glagolskih napisov.

BEZOVICA

Moser se je po kraški planoti in čez kraški rob spusti od železniške postaje Podgorje proti vasi Bezovica, kjer opisuje najdbo srednjeveških kovancev v ruševinah kamnite okrogle hiške pri Bezovici. Ta del poti in opis najdišča je bil že v celoti objavljen (Župančič, 1990a); iz Bezovice se je mimo vasi Loka napotil k župnišču v Predloki.

11 Sancin, Jožef (1842–1927). V predloškem župnišču je ohranjeno njegovo rokopisno gradivo Zgodovinske drobtinice za Predloko Lonche, 1898; letnica označuje verjetno začetek pisanja, zaključeno je bilo okoli 1904.

12 s.v. Kompare, Josip (1858–1925): v Ospu od 1889 do 1907 (Pelikan, 2005, 404).

13 Za ljubeznivo pomoč se zahvaljujem Vereni Vidrih Perko iz Gorenjskega muzeja v Kranju.

14 Ivan Tiringier, kaplan (1897–1901) v Predloki.

15 Josip (Jože) Andrejašič (Josephus Andriasich, 10. 3. 1856–14. 1. 1932). Danes je v vasi priimek Andrejašič.

PREDLOKA – ŽUPNIJSKA CERKEV SV. JANEZA KRSTNIKA

"... gelangte ich ins Pfarrhaus von Predloka, wo mich der Herr Pfarrer Sancin auf einen in der Kirche eingemauerten römischen Inschriftstein¹⁶ aufmerksam machte – Er ließ ihn freilegen. Fig. I [= In.lt. X/4, 356]¹⁷ zeigt die Copie desselben, leider sehr schlecht erhalten und daher unleserlich."¹⁸

In der Einfriedung des Friedhofes befindet sich, aus dem alten Kirchenpflaster herausgenommen (1892), ein Wappen (Fig. II.) Fig. III. ein Stein, aus dem Keller des Pfarrhauses.

Fig. IV. ein Grenzstein mit dem kaiserl. Wappen 1755, ebenfalls in der Friedhofsmauer. In der Kirche (l. Hand b. Eingange) befindet sich eine glagolitische, gut erhaltene, umfangreiche Inschrift, die ich später einmal abgeklatschen gedenke."¹⁹

Sl. 3: Skica kot priloga pismu dr. L. K. Moserja Osrednji spomeniški komisiji: kamnito gradivo iz Črnega Kala in Predloke (Wien, Österreichisches Staatsarchiv (ÖSA AVA)).

Fig. 3: A sketch enclosed in the letter written by Dr. L. K. Moser to the Central Heritage Commission: Tombstones from Črni Kal and Predloka (Vienna, Austrian State Archives (ÖSA AVA)).

16 J. Sancin je nastopil službo v Predloki l. 1886; napis je že pred tem evidentiral P. Kandler.

17 Navajanje "Fig. rimska številka" v Moserjevem besedilu o najdbah se nanaša na originalno oštevilčenje predmetov na dveh listih. Navedbe [In lt X/4] v oglatih oklepajih so v tem prikazu dodane kot pojasnilo.

18 Kamen z napisom je vžidan v vogal cerkve desno od nekdanjega vhoda, tako da je dobro vidna napisna ploskev, ki danes ni ometana, medtem ko stransko ploskev pokriva zunanji zid veže pred cerkvijo. Župnik Sancin omenja v rokopisu na str. 65; omenja ga tudi G. Cirilli (gl. op. 26).

19 Gradbeni napis na steni stolpa iz l. 1461 [Fučić 1982, nr. 338]. O napisu tudi Mader, 2001, 133–134. Glej tudi v nadaljevanju "Predloka glagolski napisi".

ČRNI KAL – GRAD

Iz Predloke se je avtor 27. oktobra 1898 odpravil proti Črnemu Kalu. V prvem delu opisa pravzaprav ni arheološke vsebine, očitno si je Moser šele pozneje našel informatorja. Nad vasjo stoji na skalnati luski (Kunaver, Ogrin, 1992) pred kraško steno ruševina Grad.²⁰ Moserja je prevzela slikovitost pogleda, in ga je tudi upodobil v svinčniku (glej sliko 5).

Skica VI naj bi kazala ruševino s Steno od strani, viden je pri tem tudi del nižje ležečega jamskega gradu. Ruševina sama je popolnoma nedostopna, saj počiva na samostojno stoječi skali. Iz pripovedi razberemo, da se tedaj ni uspel povzpeti na ruševino utrdbe. Desno se v ozadju vidi jamska pečina, morda je skiciral tudi jamsko utrdbo.²¹ Ugotavljamo, da je desno od Gradu opazil vhod v jamo ("Felsenhöhle"), verjetno Jamo v Kovšci,²² ki jo je pozneje tudi želel obiskati. Obe omenjeni skici (V in VI) je v dunajskem gradivu treba še zaslediti in objaviti z integralnim besedilom, čeprav eksplicitno ne govori o arheoloških najdbah oziroma najdiščih.

ČRNI KAL – ANTIČNI NAPISI

Bolj se posveti "arheološkim" ostankom, očitno je, da mu informator (pozneje se izkaže, da Ivan Andrejašič) nudi vso podporo.

Römische Inschriften in Črni Kal.

Im Schweinstall²³ des Bauers Josip Skorja No. 3 in Cernikal sind in der Wand drei Bruchstücke von römischen Grabsteinen eingemauert, mit schöner Inschrift [= In.It. X/4, 362] und sculptorisiertem Architrav. Fig. VII A u B beide getrennt und von mir copiert, so wie dieselben in der Mauer stehen.²⁴

Na istem listu kot napis z arhitravom in spodnji del nagrobnika je tudi risba tretjega odlomka, očitno na-

grobnika, ki sicer ni zabeležen v literaturi; prikazana integracija napisa²⁵ dopušča tudi kako drugo izbiro gentilnega imena:

C·LIBVRNIVS·C·F	[C(aius) Libu]rniu[s] [C(ai) f(ilius)]
VALENS	Vale[ns]
V·F·SIBI·ET·SVIS	[v(ivus) f(ecit)sib]i et [suis]
OMNIBVS	[om]n[ibus]

Sl. 4: Rekonstrukcija. Črni Kal: risarska rekonstrukcija rimskega napisnega kamna CIL 5, 510 (grafična obdelava Nataša Tumpić).

Fig. 4: Reconstruction. Črni Kal: Graphic reconstruction of a Roman inscribed stone CIL 5, 510 (graphical adaptation by Nataša Tumpić).

20 Colombo (2002, 298–300, Fig. 7): ruševine tabora iz 16. st. na skali ("Grad") in utrjene jame v Steni; posnetek je nastal okoli l. 1920. Pobočje pod Steno in okoli Gradu je bilo še popolnoma neporaslo in kamnito.

21 V VG 270: Grotte di San Sergio, Alpi Giulie 24, genn.-ott. 1–5, 25–26: presek jame in foto jame skupaj z Gradom; Župančič (1990, 21) s staro fotografijo. Puschi omenja, da jamsko utrdbo domačini imenujejo "Tratizza" (Benussi, 1928, 261).

22 Jama v Kovšci: imenovana tudi Grotta dell' orso di Poppecchio, Jama v Kavšci, Jernejeva jama, Jama pri železniškem useku: kat. št. 3735. Omenja jo Lonza (1977, 200), izkopavanj B. Lonze se je spominjal tudi M. Peracca iz Milj (Župančič, 24, 1982, 214).

23 Glede prenosa rimskih napisnih kamnov iz Črnega Kala v koprski Mestni muzej dokument tržaške prefekture, oddelek za lepe umetnosti in spomenike, št. 385 e 334 z dne 24. 3. 1923, podpisan vodja oddelka Guido Cirilli, našteva naslednje kamne in lokacije: V Črnem Kalu:

a. Napis na peščenjaku, včasih v hiši Giacoma Zacha in sedaj v čuvanju pri g. Andrassichu. [= In.It. X/ 363]. Pripis s svinčnikom: Pavlic Giuseppe di Gius. No. 5 Lapide glag.

b. Fragment okenskega okvirja v seniku n. 49 FUS I... [In.It. X/360]. S svinčnikom pripisano Giovanni Semic fu Giuseppe, Cernikal 14.

c. Fragmenti, ki so bili del vratnega okvirja hiše št. 38, svinčnikom pripisano Giuseppe Skorja fu Matteo No 53, Cernikal. Danes ohranjen le en fragment: M SO..S. Drugi fragment je tudi verjetno ohranjen v bližini (AEC...Paulla) [In.It. X/4, 362].

2a. Iz vasi Loka našteva dokument del nagrobnika L. SEPTV., ki je bil najden v gozdu, ki iz Črnega Kala vodi na kraški rob [In.It. X/4, 361].

Glede napisnih kamnov okoli župnijske cerkve pravi, da niso ogroženi. Omenja napis, vzidan desno od stranskega vhoda v cerkev [In.It. X/4, 356].

24 Der Bauer ist bereit die Steine abzutreten, falls man ihm die Arbeit und Ersatz bezahlt.

25 Za ljubeznivo pomoč in za dovoljenje, da uporabim kot vzorec enega izmed njegovih predlogov, se zahvaljujem prof. Cl. Zaccarii iz Trsta.

Moser za noben fragment ne nakaže izvirne lokacije. Oba napisna in ornamentirani odlomek so narisani tako, kot so bili vzdani, to je obrnjeno. Na istem listu je tudi risba nagrobnika (Sticotti, 1951, 363) iz Mlačic pri Predloki, tedaj še last Ivana Semiča. Le-ta je narisani v perspektivi, ker je bil verjetno vdolan v drugo steno kot nagrobnik z arhitravom.

PREDLOKA – MLAČICE

Grabstein fig. VIII [= *In.It. X/4, 363*]²⁶ wurde vom kurzem bei dem Pfarrhofe in Predloka in der Localität "~~Mladce~~ von ~~Pod Mladcih~~" vom Bauer Ivan Semič aus Černikal N.o 24 gefunden. Nachdem ich eine naturgetreue Zeichnung machte, ersuchte ich den Eigentümer den Stein für die Friedhofmauer in Predloka zu überlassen, was er auch versprach. (Die Fundstätte heißt "Mladce".²⁷ Die Lokalität "Pod Mladcih" erscheint auch und wird später erwähnt werden).

ČRNI KAL – CERKEV

Po gornjem opisu rimskih napisnih kamnov bežno omenja cerkev v vasi: Beim Besuch der Ortspfarrkirche in Cernikal [Valvasor schreibt den Ortsnamen Tschernekall (deutsch), was er des vorzüglichen starken Weines gedankt]; finden wir die hübschen "Lavabo" auf, die aus der Blütezeit des venetianischen Kupferstiches stammen. Leider muß die Kirche,²⁸ wegen beträchtlichen Senkungen der Fundamente, allseits gestützt werden. Die Herstellung eines ordentlichen Wasser Abzuggrabens [Canales] von der Ursprung Stelle würde dem Übelstande abhelfen.

ČRNI KAL – GRAD (SEKIRA)

Moser po opisu antičnih napisov omenja najdbo kamnite sekire neposredno pod skalnatim zobom, na katerem stoji ruševina utrdbe, imenovane tudi Grad. "Durch den Bürgermeister²⁹ Andrejašič erfuhr ich, daß am Fuße

der Burgruine, behufs Gewinnung der Bausteinen, Grabungen vorgenommen wurden,³⁰ bei denen, wie ich aus eigenen Anschauung weiß, eine Culturschichte aufgedeckt wurde, aus der sonderbarweise ein feines kleines "*Chlormelanit Beil*", ein Randstück eines Glasgefäßes (siehe die Figuren VII und VIII), einige Gefäßreste jüngerer und älteren Datums, Randstück eines eisernen Gefäßes und zwei Bleikugeln³¹ zu Tage gefördert wurden. Das Chlormelanit Beil habe ich sofort angekauft. – Dieser Fund ist von besonderer prae-historischer Bedeutung und scheint auf alte Handelswege hinzudeuten. Die Untersuchung der bemerkten Felshöhle wird vielleicht Aufschluß geben."

Glede sekire sledi več dopisov med Moserjem in Spomeniško komisijo ter med Komisijo in petrografskim oddelkom dunajskega Naravoslovnega muzeja. Že Moser sam je določil kamnino glajene neolitske sekire kot klormelanit, ko se je v zadnjem dopisu (1. avgust 1899, ÖSA AVA, 3) pravzaprav le potožil, da na Dunaju niso določili nič več kot on sam "Der ergebenst gefertigte Correspondent beehrt sich mit Bezug auf die Zuschrift v. 8. März d. Js. Z. 824 ex 1899. dem geäußerten Wunsche bezüglich des Chlormelanit-Beiles v. Černikal insofern aufzukommen, daß er nicht einen Splitter, sondern das ganze Beil zur Untersuchung einsendet, mit der Bitte daß derselbe nach vorgenommener mikropetrografischen Untersuchung? Es wird dem Spezialforscher leichter sein einen Splitter abzuspringen, als mir. Der großen Härte und der bedeutenden ...? wegen halte ich das Beil für aus dem Mineral Chlormelanit gefertigt: Bin deshalb ... sehr begierig zu erfahren, ob meine Diagnose eine richtige ist. Mit den Entscheidungen vom 9. März und von 27. März erkläre ich mich vollkommen einverstanden".³² In v istem dahu še dodaja: "Mit Bezug auf die Zuschrift v. 8. März bezüglich der Funde von Cernikal und Predloka erlaube ich mir zu berichten, daß auch vor kurzem Herr Conservator Puschi³³ dort dieselben Fundstätten besuchte und einen goldenen Ring erwarb, der auch römischer Provenienz sein soll".

26 Pod risbo kamna z napisom je Moser pripisal: Auf der Lokalität "Mladce" gefdnt: nachst Predloka. Eigentümer Ivan Semič N°24 in Černi Kal.

27 Kartiranje toponimov iz Zemljiške knjige Črni Kal, kot so Mladce, Njiva u Mladzi, Njiva u Mlazih, Srednich Mladzech, Ta gurenja Mlaza, Njiva u Mlazeh pri Potoku [to je pri Masovcu], U Mlazeh nad Kunčovem, in podobnih je omejeno izključno na pobočje med desnim bregom potoka Masovec in levim bregom vodotoka Kaluščica, na karti TTN Kozina 32 označba "Mlačice".

28 Cerkev je danes posvečena sv. Valentinu. Na začetku 20. stoletja so staro cerkev sv. Lovrenca "prezidali in povečali – menda zaradi plačenja zemljišča" (Premrl, 2005, 23); nagnil se je tudi zvonik iz začetka 19. stoletja, ki predstavlja izrazito vedutno posebnost Črnega Kala.

29 Naziv "Bürgermeister" za Andrejašiča je verjetno vljudnost. Črni Kal v tem času ni bil občina. Tržaški slovenski časopis Edinost tedaj uporablja izraz "vaški predstojnik".

30 Nepodpisan prispevek Andrejašiča v časopisu Edinost (Starinske najdbe, 1899) omenja, da je poseg pod Gradom opravilo 6 domačinov novembra 1898, nato pa 9. januarja 1899 še na najdišču pod vasjo.

31 Moser navaja v seznamu gradiva, ki ga je ponudil dunajski trgovini z antikami "Kafka", tudi "Bruchstück eines Helmes Cernikal" ter dvojje svinčenih krogel iz rimskih grobov pri Črnem Kalu. Glej opombo 9! Oba podatka nekoliko zmanjšujeta verodostojnost podatkov v podrobnostih, vendar naš sum ni nedvoumno utemeljen.

32 Moserjevo poročilo in tudi povzetek v Moser, 1899a, 212.

33 Puschi, Alberto (Trst 13. 2. 1853–9. 11. 1922), geograf in zgodovinar, numizmatik; direktor Mestnega muzeja za zgodovino in umetnost v Trstu 1884–1919; o njem nedavno Klara Buršič Matijašič (2007).

Sl. 5: Skica kot priloga pismu dr. L. K. Moserja Osrednji spomeniški komisiji: kamnito gradivo iz Črnega Kala in Predloke (Wien, Österreichisches Staatsarchiv (ÖSA AVA)).

Fig. 5: A sketch enclosed in the letter written by Dr. L. K. Moser to the Central Heritage Commission: Tombstones from Črni Kal and Predloka (Vienna, Austrian State Archives (ÖSA AVA)).

ČRNI KAL – MARIŠENCE

Moser po opisu najdbe kamnite sekire pod Gradom in po omembi utrjene jame pove "Im Weingarten "Marišence"³⁴ unmittelbar unter dem Ort Černikal hat Andreašic ein römisches Grab aufgedeckt. Er barg ein schlecht erhaltenes Skelet, ein patiniertes Stück "Kupfer" – zwei Eisennägel ein Stück Lava Zähne von Pferd und Rind und Ziegelfragmente. Am Rand des Weingartens ist noch ein zweites ganz unberührtes Grab, dessen Eröffnung ich in den letzten Faschings Tagen auszu-nehmen gedenke. Hier endet mein Bericht über meine Weihnachtstour."

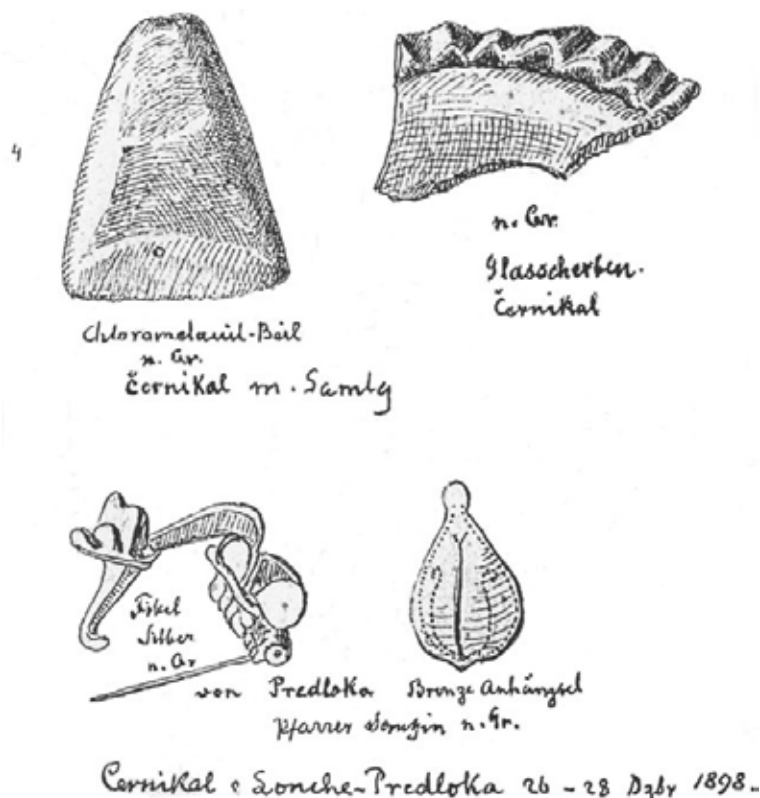
Po opisu Marišence nadaljuje Moser pisanje poročila doma v Trstu šele 16. januarja 1899, tokrat sledi pri-povedi kaplana Tiringerja iz Predloke. Najprej omenja grobove: "Am 16 Jänner 1899 theilt mir Pfarrcaplan Tiringer aus Predloka, dass man in der Nähe des Pfarrhofes in der Richtung gegen Černikal auf römische Gräber gestossen sei. Die hier vorfindigen Tumuli deuten darauf hin. Die Bauern stossen auf eine Mauer zu deren beide Seiten Skelettgräber aufgedeckt wurden. Neben den Skeletten fand man Kupfer =Bronze= und 5 Silberdenare, ein silbernes Armband, einen Ziegelstein mit Marke³⁵ AL' Auch Urnenreste wurden gefunden. Herr Tiringer war in Folge Substitution des Dechants von

34 Verjetno to isto najdišče omenja kot "Merišče" E. Boltin Tome kar dvakrat (Boltin-Tome 1979, 54; 1981, 235). Njene koordinate bolj ustrezajo legi današnjega pokopališča. – V rokopisni zapuščini dr. V. Šribarja je zabeležka iz časa okoli 14. 8. 1953: "Črni Kal: Njiva .???, našli kamen kropilnik. Njiva se nahaja na sev.-zah. Strani vasi. Marišnica – ime njive". Zahvaljujem se dr. Renati Šribar, ki mi je junija 2007 odstopila kopije zapiskov pokojnega očeta.

35 Žig ni omenjen v Zaccaria, Župančič, 1993; morda fragment sicer pogostega žiga L. Q. Thal., oc., 169.

Ospo nicht in der Lage einen Plan an Ort und Stelle aufzumachen." S pisanjem poročila je zaključil šele, ko mu je Tiringer prinesel prispevek J. Andrejašiča v Edinosti (Starinske najdbe, 1899, 3),³⁶ opoldne pa ga je obiskal še Andrejašič sam: "Gestern³⁷ bringt er ein Schreiben in slovenischer Sprache von Bürgermeister Andreašic aus Cernikal ein, also den Bericht über diese Grabfunde in der sloven. Zeitschrift "Edinost" ergänzt. Mittags besuchte mich Andreašic in meiner Wohnung und überbrachte mir zur Ansicht 5 Silberdenare von

Antoninus Pius, Gordianus und noch ein anderer Imp. (?) und 6 große sehr schlecht erhaltene Bronzemünzen, ein Anhängsel Federverzierung aus Bronze – eine silberne Fibel mit Wolfsköpfchen (siehe die beiden Bleistiftskizzen). Welche Fundgegenstände als Beigaben von den Skeletten verwahren. Es wurden sämtliche Urnenbruchstücke und Fundgegenstände aufgesammelt und befinden sich in Černikal. Unter dem Grad (Burggruine) fand man auch eine Eisenlanze.³⁸

Sl. 6: Predmeti po dr. L. K. Moserju iz dnevnika Črni Kal – Predloka, 26.–28. 12. 1898 (Museo civico di Storia Naturale, Trieste): sekirica iz klormelanita izpod Gradu, steklo (Črni Kal – Marišence), srebrna fibula in bronast obesek iz Predloke: vse merilo 1:1.

Fig. 6: Artifacts from Črni Kal and Predloka according to Dr. L. K. Moser's diary of December 26–28, 1898 (Museum of Natural History in Trieste): Chlormelanite hatchet found beneath the Castle, glass (Črni Kal – Marišence), silver fibula and bronze pendant from Predloka – ratio 1:1 for all artifacts.

³⁶ Avtor je nedvomno J. Andrejašič:

"Starinske najdbe. Iz Črnikala nam pišejo: Blizo nad vasjo Črnikal stoji visoka skala, na kateri je videti razvaline starega gradu. Ob vznožju te skale so prišli na sled nekemu podzemeljskemu zidovju. V novembru mesecu minolega leta se je zbrala dobrovoljno šestorica njih, ki so bili radovedni, kaj da pomenja to zidovje. Podali so se na izkopavanje, in res so našli raznovrstnih čepinj, posod, raznega železja, umetne steklenine, človeških in živalskih kosti m tudi nepoznane tvarine.

Dne 9. januarja t. 1. so se pak podali, po nasvetu vaškega predstojnika, ravno ista šestorica na izkopavanje na neko drugo mesto pod vasjo Črnikal. In zopet so našli staro grobišče iz rimskih časov, v katerem so našli še dvoje človeških črepinj in druga okostja, nekaj kosov denarjev, 6 vrst zmesi, podobne teramu, raznovrstne steklovine, razne opeke, eno zapestnico in tudi živalskih čudno velikih zobov. Takih grobišč se je našlo okoli vasi Črnikal že na petih mestih. Dobro bi bilo, da bi se kateri narodni zavod pobrigal za to, da bi se pregledale te starine."

³⁷ To je 1. febr., saj je Moser pismo zaključil 2. febr. 1899.

³⁸ Prim. omembo železne sulice med predmeti iz Črnega Kala, ponujenimi dunajskemu antikvarju Kafki (op. 11).

Sl. 7: Vaški predstojnik Josephus Andriasich, 10. 3. 1856 – 14. 1. 1932 (osebni arhiv g. Franka Andrejašiča).

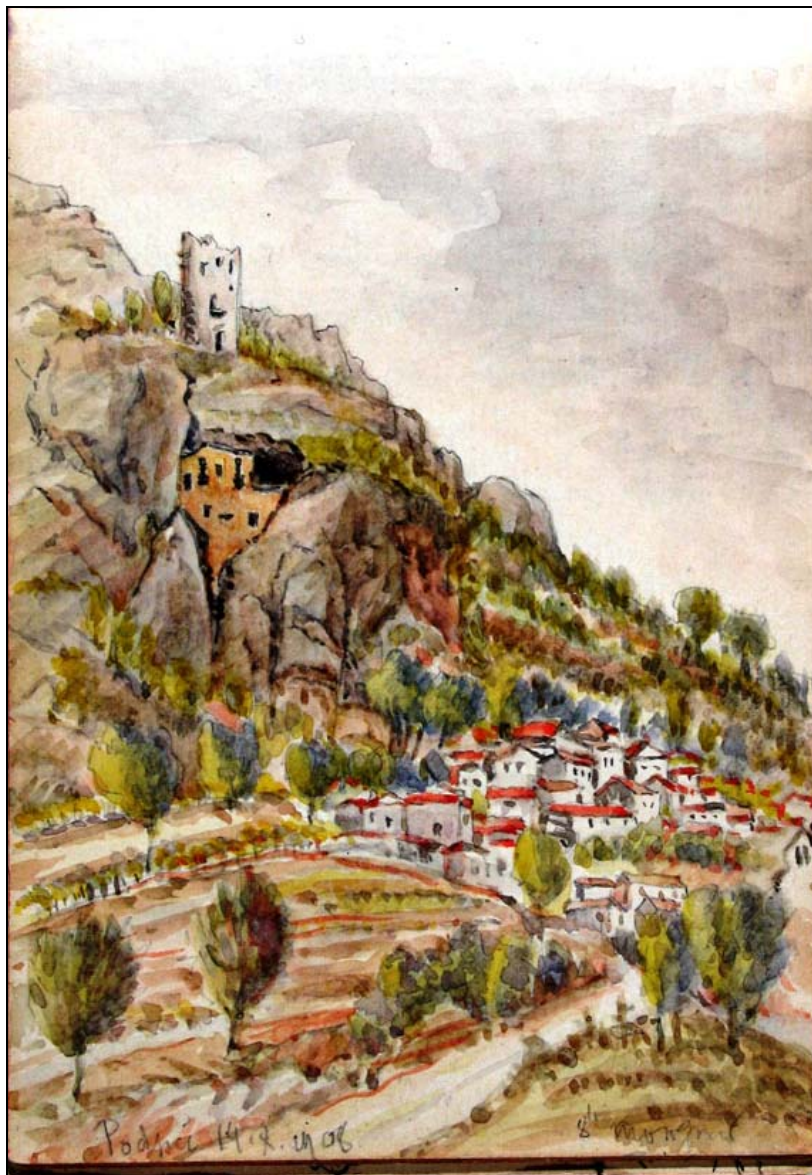
Fig. 7: Village head Josephus Andriasich, March 3, 1856–January 14, 1932 (personal archive of Mr Franko Andrejašič).

Die obigen Fundgegenstände stammen von den Lokalitäten: *Komiščak*³⁹ mit 15 Münzen, *Pod Mladcih*: 1 Denar, *V Mladcih* 2 Denare, *Na stelo njivah*, ein Glas u(nd) 2 Bronzenadeln, *Na Križišče*⁴⁰ Knochen und Kohle Scherben, *Na stariji* ähnliche Funde. Im Ganzen sind also 6 Localitäten aufgedeckt worden." Iz nemškega besedila je razvidno, da je Moser imel vsaj pri zaključnem odstavku pred seboj slovensko besedilo, saj se

mu je zapisala slovenska beseda, ki jo je takoj tudi prečrtal. Moser zaključi dopis z obračunom stroškov, videti je, da je z denarjem Spomeniške komisije plačeval kopače na uro, kljub temu, da iz prispevka v Edinosti zvedemo, kako so se vsaj novembra 1898 zbrali dobrovoljno in iz radovednosti, medtem ko Moser piše malček bolj realistično "behufs Gewinnung der Bausteinen".

39 Puschi našteva več najdišč v okolici Črnega Kala (Benussi, 1928, 261), med njimi tudi "Komischtia", ki je nedvomno isto kot Moserjev "Komiščak"; dodatno zmedo vpelje ledina "Gomiščak" (ANSI, 1975, 129), kar pa je verjetno le poskus "slovenjenja". Puschi omenja na tem mestu rimsko cesto. Ob cesti omenja dve skupini žar in več drugih predmetov, pa tudi skeletne pokope. – Med variantnimi zapisi v zemljiški knjigi je tudi Komensčak, kar kaže na izvor v "komunski", skupni. – Vendar nas v dvome spravlja opis pri Moserju "...in der Nähe des Pfarrhofes in der Richtung gegen Černikal auf römische Gräber gestossen sei. Die hier vorfindigen Tumuli ...". Tu omenjena pot bi lahko peljala tako čez "Komiščak" kot tudi dosti bolj verjetno po levem bregu grape Kaluščice. Lokacije omenjenih tumulov za sedaj ne moremo podrobneje opredeliti, pa tudi tega ne, če so bili res tumuli v Črnem Kalu. Zamenjava z manjšimi grubljami je prav tako verjetno na pobočju pod gradiščem Mati božja pri Črnotičah (Župančič, 2006).

40 Puschi omeni najdišče "Krisistich" z rimskim kamnom, skozi teče rimska cesta iz Osapske v Rižansko dolino (Benussi, 1928, 261).

*Sl. 8: Dr. L. K. Moser: Podpeč (14. 8. 1908, 8h Morgen), akvarel
(Museo civico di Storia Naturale, Trieste).*

*Fig. 8: Dr. L. K. Moser: Podpeč (August 14, 1908, 8 am), watercolour
(Museum of Natural History in Trieste).*

PREDLOKA (GLAGOLSKI NAPIS)

Moser je opazil že 26. decembra 1898 v Predloki, kot sem že omenil, tudi glagolski napis ob vhodu v cerkev in sklenil, da ga nekoč odtisne. Po ponovnem obisku Predloke ob ekskurziji⁴¹ je prosil za ustrezen papir Komisijo (dopis 1. avgusta 1901, Denkmalfpflege 1094/1901), da naj bi odtisnil kar dva glagolska napisa, gradbenega iz leta 1461 in tistega na kustodiji iz leta 1466 (Fučič 1982, 338–339). Papir naj pošljejo g. župniku Johannu Sancinu v Predloko, pošta Kozina.⁴² Župnik je na Dunaj poslal odtisa obeh glagolskih napisov 10. maja 1902 (AVA, 1095/1901). O rezultatu izvemo iz dopisa jezikoslovca V. Jagića⁴³ 7. junija 1902, ki je razrešil oba napisa in dodatno prosil W. Neumanna iz Spomeniške službe za ponovni odtis zaradi določenih nejasnosti pri branju (AVA, Denkmalfpflege, Orte 991/1902). Napis na zvoniku je v Predloki videl tudi S. Rutar (Rutar Si., 1896, 155), kustodija pa naj bi bila tedaj še vzdana na evangelijski strani prezbiterja v podružnični cerkvi sv. Štefana v Zanigradu. Leta 1880 pisec v podlistku (Naša Sloga, let. 11, št. 12, 16. jun. str. 1) "Glagoljica u Koparščini" omenja iz Predloke le gradbeni napis in ne kustodije. V Sancinovem rokopisu sta oba napisa omenjena, kot da sta iz Predloke, in sta razrešena.

Kratek obisk Moserja v Predloki in Črnem Kalu pomeni zelo bogat topografski prispevek, še zlasti, ker nam je uspelo locirati dokaj natančno v besedilu omenjena najdišča, saj so vpisi teh toponimov v katastru lepo razvidni in se ne prekrivajo. Za sedaj manjka podrobna določitev najdišča "pod Mladci", še zlasti, ker Moser izrecno pove, da je to najdišče drugo, kot so Mladci–Mlačice. Ob upoštevanju drugega topografskega opisovalca, A. Puschija, z izredno skopimi opisi (Benussi, 1928, 261), lahko malo bolje sledimo poteku rimske ceste od Križišča, koder naj bi bil najden rimski napisni kamen, pa vse do Komiščaka, kjer omenja Pusch žare in dva skeleta z novci. Ta odsek ceste je možno podaljšati še do Črnega pila (Župančič, 1990b, 24, op. 29), kjer je bil najden napis *Iter privatum* (It, X/4, 372), ki označuje odcep do antičnega naselja in grobišča v Predloki. Izbor toponimov (skupaj z variantami, ki so posledica različnih zapisov) smo izpisali iz seznama parcel v zemljiški knjigi s sodišča v Kopru. Kartiranje teh

je pokazalo izrazito grupiranje in neprekrivanje. Še posebej smo poskušali s kartiranjem toponima Merišče (Marišče), ki pa se pojavljata daleč stran od Marišence, in zamenjava skorajda ni možna. Opomniti pa je treba na rokopisno zabeležko pri skici (sl. 6) peščenjakovega kvadra iz groba "Sandstein a.d. Grabe v. Marišce = Marišence = verödeter Ort (Černikal)". Moserjev zapis si moramo razlagati kot sprotni poskus etimologije, je pa tudi posredni dokaz za grobove na Marišencah. Morda je le pripis ob Tiringerjevem obisku v Trstu zopet poskus etimologiziranja. Terenske ogleda je nato v sedemdesetih letih 20. stoletja opravljala E. Boltin Tome; njene zapiske bo potrebno še izkoristiti (gl. ARKAS!). Tako izpis pri Moserju navedenih toponimov iz zemljiške knjige za Črni Kal ter njihovo kartiranje jasno pokažeta, da lahko nedvoumno lociramo Marišenco, Križišče, Komiščak, Starije in Mlačice, medtem ko za sedaj "pod Mladce" iščemo po logiki pod Mlačicami bodisi v strugi potoka Masovca ali na Blatu. Iskanje po isti metodi v okviru k.o. Loka ni dalo rezultatov. Domnevamo, da se je Andrejašič s svojo pripovedjo držal okvirov svoje vaše skupnosti, to je ozemlja k.o. Črni Kal. Tudi mesta čuvanja antičnih spomenikov so po pravilu v Črnem Kalu, pač glede na lastnike najdišč, medtem ko župnijska cerkev deluje kot sekundarni privlačnostni center za odlaganje posameznih kosov. K temu je nedvomno pripomogla dejavnost župnikov, posebej g. J. Sancina. V tem vidimo z veliko gotovostjo tudi ključ za premestitev glagolske kustodije, upoštevajoč Rutarjev podatek, iz Zaniграда v Predloko.

ZAHVALA

Zahvaljujem se gospem in gospodom, ki so mi pomagali: Milan Stepan, župnik iz Predloke; Maja Kranjc, Inštitut za raziskovanje krasa, Postojna; Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien; Franko Andrejašič, Črni Kal 5; Andrea Kourgli, Bibliothek NHM, Wien; Aljoša Žerjal in Nataša Kolega, Harpha sea, d.o.o., Koper; Claudio Zaccaria, Università Trieste; Nataša Tumpić, Koper; Adriano Dugulin, direktor, Museo Civico di Storia ed Arte, Trieste; Sergio Dolce, direktor, Museo Civico di Storia Naturale, Trieste; Verena Vidrih Perko, Kamnik.

41 Dnevnik: 27. – 29. 7. 1901 (sobota–ponedeljek): Trst–Koper (z ladjo) in z vozom do Sv. Antona, dalje peš: Truške – dolina Dragonje – Kubed – Predloka. Kar velika razdalja, nad 20 km, v poletni vročini!

42 Pismo Moser zaključuje s prošnjo "Indem ich im vorhinein denke [: und im gültige rasche Erledigung meines in Juli überreichten Berichtes d. Subvention f. d. Ausgrabung auf der Cerova staja bitte:]

43 Jagić, Vatroslav, von, 1838–1923, univerzitetni profesor (1886–1908) slavistike na Dunaju.

ARCHAEOLOGICAL FINDS AND ACTIVITY OF L. K. MOSER IN OSP, PREDLOKA AND ČRNI KAL IN ISTRIAN SLOVENIA

Matej ŽUPANČIČ

Regional museum, SI-6000 Koper, Kidričeva 19

Commission for topography of the Slovene national library of the studies, IT-34138, Trieste, via Petronio 4

e-mail: matej.zupancic@guest.arnes.si

SUMMARY

The article assesses the archaeological activity undertaken by the Trieste biologist Dr. L. K. Moser at the end of the 19th century in the vicinity of the villages of Osp, Črni Kal and Predloka located in Istrian Slovenia. The assessment is based on printed sources, L. K. Moser's manuscripts kept by the Austrian State Archives in Vienna and written and pictorial sources kept by the Civic Museum of History and Art and by the Civic Museum of Natural History in Trieste.

On the basis of notes and fallow names carefully written down by Moser, the author of the article locates the sites from Moser's notes in the vicinity of Črni Kal using the relevant land register and cadastral plans. The drawings of inscribed Roman tombstones include an unidentified monument.

The article also mentions Moser's co-operation with the village head Jožef Andrejašič who was undoubtedly the author of an unsigned archaeological notice published in 1899 in the Trieste newspaper Edinost.

Key words: Archaeology, Osp, Predloka, Črni Kal, Istrian Slovenia, Moser, tombs, prehistory, Roman times, Roman epigraphs, Glagolitic inscriptions

VIRI IN LITERATURA

ANSI (1975) – Arheološka najdišča Slovenije. Ljubljana, DZS.

MAGW – Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien.

MZK – Mitteilungen der Zentral-Kommission für Denkmalpflege, Wien.

ÖSA AVA – Österreichisches Staatsarchiv Wien (ÖSA), Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA).

ÖSA AVA, 1 – ÖSA, AVA, Denkmalpflege, Funde, 224.

ÖSA AVA, 2 – ÖSA, AVA, Denkmalpflege, Funde, 248, 2. februar 1897.

ÖSA AVA, 3 – ÖSA, AVA, Denkmalpflege, Funde, 636, 1. avgust 1899.

Il Cittadino (19–20. 2. 1887) – Il Cittadino, anno 22, 43. Trieste, 19–20 febr. 1887.

Bandelli, G. (2005): La questione dei castellieri da Richard Burton a Carlo Marchesetti. V: Bandelli, G., Montagnari Kokelj, E. (eds.): Carlo Marchesetti e i Castellieri – 1903–2003. Atti del Convegno internazionale

di studi (Castello di Duino, Trieste, 14–15 novembre 2003). Fonti e Studi per la Storia della Venezia Giulia 2, 2005, 9. Trieste, Editreg, 33–54.

Bandelli, G., Montagnari Kokelj, E. (eds.) (2005): Carlo Marchesetti e i castellieri 1903–2003. Atti del Convegno internazionale di studi (Castello di Duino, Trieste, 14–15 novembre 2003). Fonti e Studi per la Storia della Venezia Giulia 2, 2005, 9. Trieste, Editreg.

Bailey, D. M. (1980): A Catalog of the Lamps in British Museum, 2. Roman Lamps Made in Italy. British Museum, London.

Benussi, B. (1928): Dalle annotazioni di Alberto Puschi per la carta archeologica dell'Istria. Archeografo Triestino, IIIS 14, 1927–28. Trieste, 243–282.

Boltin-Tome, E. (1979): Slovenska Istra v antiki in njen gospodarski vzpon. Slovensko morje in zaledje, 2–3. Koper, Lipa.

Boltin-Tome, E. (1981): Črni Kal. Varstvo spomenikov, 23. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za VNKD.

Buršič-Matijašič, K. (2007): Alberto Puschi i Buzeština. Buzetski zbornik. 34. Buzet – Pula, Katedra Čakavskog sabora, 11–64.

- Colombo, F. (2002):** Il "Taber" di Draga e la genesi delle strutture erette a difesa delle incursioni turche nei dintorni di Trieste alla fine del quattrocento. *Archeografo Triestino*, S 4, 62. Trieste, Minerva, 285–320.
- Cosiansich, M. (1918):** *Prähistorische Untersuchungen in der Umgebung von Triest* (übersetzt von O. Menghin). *Bbl. zu den Mitt. der Z.-K. für Denkmalpflege*, Bd. 16, Beiblatt, XII–XXIX. Wien.
- Cossutta, R., Crevatin, F. (2005):** Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre (SDLA-SI) I. Knjižnica Annales Majora. Koper, Založba Annales.
- Crismani, A. (2001):** I segreti della grotta di Nugla in Istria: le ricerche di Alberto Puschi e di Karl Moser. *Atti CMSA Trieste*, 18. Trieste, Civici Musei di Storia ed Arte, 161–199.
- Crismani, A. (2002):** Ricerche sul sito di San Servolo. V: Dugulin, A. (ed.): *La necropoli di San Servolo: Veneti, Istri, Celti e Romani nel territorio di Trieste*. Trieste, Civici Musei di Storia ed Arte, 53–62.
- Dernikovič, A. J. (1983):** Osp: Vas, stena, dolina. *Planinski vestnik*, 1983/6 (junij). Ljubljana, Planinska zveza, 352–356.
- Deschmann, C., Hochstetter, F. (1879):** *Prähistorische Ansiedelungen und Begräbnisstätten in Krain: erster Bericht*, *Denkschriften der Math.-Naturwissenschaftlichen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*; Bd. 42. Wien.
- Dugulin, A. (ed.) (2002):** *La necropoli di San Servolo: Veneti, Istri, Celti e Romani nel territorio di Trieste*. Trieste, Civici Musei di Storia ed Arte.
- Flego, S. (2004):** Pejca v Lascu: zakaj in čemu? (diskusija k članku T. Fabca). *Annales. Series historia et sociologia*, 14, 2004, 2. Koper, 431–432.
- Flego, S., Župančič, M. (1991):** *Arheološka topografija občine Dolina = Topografia archeologica del comune di San Dorligo della Valle*. Trst – Ljubljana, NŠK – ZRC SAZU.
- Fučič, B. (1982):** *Glagoljski natpisi*. Zagreb, JAZU.
- Geister, I. (1990):** *Ornitološka freska Hrastovske doline*. V: Žitko, S. (ed.): *Kraški rob in Bržanija*. Koper, Obra-tovalnica IMO, Turistično posredovanje – Skupščina občine, 135–140.
- Kunaver, J., Ogrin D. (1992):** Exfoliation-generated rock shelters in limestone escarpments in western Dinaric Slovenia. V: *Proceedings of the International Symposium "Geomorphology and sea" and the Meeting of the Geomorphological Commission of the Carpatho-Balkan Countries*, Mali Lošinj, Sept. 22–26 1992. Zagreb, Geografski odjel Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta, 267–274.
- Lonza, B. (1977):** *Appunti sui castellieri dell'Istria e della provincia di Trieste*. Società per la preistoria e protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia, 2. Trieste, Italo Svevo.
- Mader, B. (2001):** *Die glagolitischen Denkmäler im österreichischen Küstenland aus der Sicht der k.k. Zentralkommission für Kunst- und historische Denkmale in Wien*. *Acta Histriae* 9, 2001, 1. Koper, 121–142.
- Mader, B. (2002):** Karl Ludwig Moser e gli scavi a San Servolo alla luce del materiale archivistico della i.r. Commissione centrale per la ricerca e la conservazione dei monumenti di storia ed arte. V: Dugulin, A. (ed.): *La necropoli di San Servolo: Veneti, Istri, Celti e Romani nel territorio di Trieste*. Trieste, Civici Musei di Storia ed Arte, 17–23.
- Malečkar, F., Župančič, M. (2008):** *Pet posegov dr. L. K. Moserja I. 1899 v jamah pod gradom na Socerbu [v delu]*.
- Marchesetti, C. (1903):** *I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia*. Museo civico di storia naturale, Trieste.
- Mihovilić, K. (2005):** s.v. Moser, Ludwig Karl. V: *Istarska enciklopedija*. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 508.
- Moser, L. C. (1886):** *Geschichtliche Notizen über die Grotte von Sct. Servolo (slav. Sačerb) und das Schloss gl. Namens bei Triest*. *Mittheilungen der Section für Höhlenfunde des Österreichischen Touristen-Club*, Jahrgang V, 1886, Nr. 3, 1. Oct. 1886, 37–42.
- Moser, L. C. (1889):** *Das Gradišče "Mati Božja" bei Černotič im Küstenlande*. *Annalen des k.k. Naturhistorischen Hofmuseums*, Bd. IV. Notizen, 110–111.
- Moser, L. C. (1895):** *Il Castelliere di Sta. Maria della Neve presso Černotič*. *Il Tourista, Organo von Club Touristi Triestini*, 2, 1895, 6 (5 giugno). Trieste 54–58.
- Moser, L. K. (1896):** *Grabungen in der Höhle "Pecina jama pod ostri vrh" bei Nugla in Istrien*. *MZK*, 22. Wien, 44–46.
- Moser, L. K. (1897):** *Notizen: Osp*. *MCC NF*, 23. Wien, 169–170.
- Moser, L. K. (1899a):** *Bericht über den Fund eines Chlormelanitbeiles von Černikal, die Römergräber von Predloka und deren Beigaben (römisch)*. *MZK*, 25. Wien 212.
- Moser, L. K. (1899b):** *Der Karst und seine Höhlen: naturwissenschaftlich geschildert: mit einem Anhang über Vorgeschichte, Archäologie und Geschichte, und einer chromotypie, zwei Tafeln mit Reproduktionen prähistorischer Funde, einer Orientierungskarte und 24 Abbildungen im Texte*. Triest.
- Moser, L. K. (1900):** *Notiz*. *MAGW*, 30. [139].
- Moser, L. K. (1901):** *Höhlenforschungen im Küstenlande*. *MAGW*, 31. [33].
- Moser, L. K. (1902):** *Notizen*. *MZK*, III S, vol. I, 1902. Wien, 89, 119, 148, 155, 180, 249.
- Moser, L. K. (1903):** *Die Nekropole von S. Servolo in Istrien*, *Jahrbuch der Zentralkommission I*. Wien, Koll, 115–138.
- Moser, L. K. (1903):** *Notizen*. *MZK*, III S, vol. II. Wien, 100, 386.
- Müllner, A. (1879):** *Emona, archaeologische Studien aus Krain*. Laibach, Kleinmayr & Bamberg.

- Pelikan, E. (2005):** s.v. Kompare, Josip (1858–1925). V: Istarska enciklopedija. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 404.
- Premrl, B. (2005):** Po poteh mojstrov Felicijanov iz Rodika. Sežana, Kulturno društvo Vilenica.
- Rutar, Sa. (2005):** War, memory and nation in the northeastern Adriatic: a contribution to methodology. V: Pirjevec, J., Bajc, G., Klabjan, B. (eds.): *Vojna in mir na Primorskem*. Knjižnica Annales Majora. Koper, Založba Annales, 241–254.
- Rutar, Si. (1896):** Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra: prirodnoznanstveni, statistični, kulturni in zgodovinski opis. Ljubljana.
- Sancin, J. (1898–1904 cca):** 1. Liber, Res historicae, Zgodovinske drobtine za Predloko Lonche 1898, rkp. Predloka, Župnijski arhiv.
- Starinske najdbe (1899):** Starinske najdbe. Edinost (večerna izdaja), Domače vesti, v torek 31. januarja 1899. Trst, 2–3.
- Sticotti, P. (1951):** Inscriptiones Italiae, 10, 1951, Regio X/Fasc. 4, Tergeste. Roma, Unione Academica Nazionale.
- Zaccaria, Cl., Župančič, M. (1993):** I bolli laterizi del territorio di Tergeste romana. In: Zaccaria, C. (ed.): *I laterizi di età romana nell'area nordadriatica*. Roma, 135–178.
- Župančič, M. (1982):** Preliminarna poročila o konservatorskih raziskavah in delih = Preliminary research and work reports. Arheološki spomeniki 1980–1981. Varstvo spomenikov 24. Ljubljana, 131–215.
- Župančič, M. (1983):** Skozi preteklost. V: Dernikovič, A. J.: *Osp: Vas, stena, dolina*. Planinski vestnik, 1983/6 (junij). Ljubljana, Planinska zveza, 353–356.
- Župančič, M. (1990a):** Kamnita okrogla hiška pri Bezovici v Istri (poročilo dr. L. K. Moserja iz 1. 1898). Traditiones, 19. Ljubljana, Inštitut za slovensko narodopisje SAZU, 269–273.
- Župančič, M. (1990b):** Arheološka podoba Brega s Kraškim robom. V: Žitko, S. (ed.): *Kraški rob in Bržanija*. Koper, Obratovalnica IMO, Turistično posredovanje – Skupščina občine, 19–24.
- Župančič, M. (2006):** Grobišče Kalaužnik in gradišče Mati božja pri Črnotičah v istrski Sloveniji (po L. K. Moserju). Annales, Series historia et sociologia, 16, 2006, 2. Koper, 453–464.
- Župančič, M., Flego, S. (2005):** "La Strada dei Castellieri" sul Carso Triestino. V: Bandelli, G., Montagnari Kokelj, E. (eds.): *Carlo Marchesetti e i castellieri 1903–2003. Atti del Convegno internazionale di studi (Castello di Duino, Trieste, 14–15 novembre 2003)*. Fonti e Studi per la Storia della Venezia Giulia 2, 2005, 9. Trieste, Editreg, 455–470.